

valtalehtien kulttuuriosastot, jotka lyhyen ajan olivat myönteisiä 60-lukulaisille, samoin tuolla vuosikymmenellä suuresti lisääntyneet pienlehdet, Reporadiosta puhumattakaan.

Tuominen on järjestyksessä toinen väitöskirjan tekijä, joka yrittää saada otetta Reporadiosta (en laske mukaan Veikko Pietilää, jonka opinnäytteen keskeinen kysymyksenasettelu oli toinen). Tuominen onnistuu tuntuvasti paremmin kuin ensimmäinen yrittäjä Ismo Silvo, jonka tutkimus hänen lähdeluettelostaan puuttuu. Tuomiselle Reporadio oli Eino S. Revon johtamana ja Urho Kekkosen suojeluksessa toimivana tyypillinen liberalismin ilmentymä, joka antoi tilaa niin vanhemman kuin nuoremman sukupolven todellisuuskäsitykselle. Tavallaan siinä kaikki.

Apropos Kekkonen. Vaikka Tuominen varoo kovin avoimien arvostusten esittämistä, 60-luvun presidentti kohtaa hänen työssään eräänlaiseksi sankarihahmoksi, valmiiksi tukemaan monet kerrat ja monin tavoin nuoren sukupolven oikeutta merkityksellistää todellisuus omalla tavallaan. Lukija jää odottamaan, eikä tekijä ota lainkaan huomioon sitä mahdollisuutta että Kekkosen toiminnassa olisi ollut repressiivisen toleranssin piirteitä — onhan Tuominen tietenkin Marcusensa lukenut. Aivan oikein, teoksen loppupuolella eksplikoituu myös tuo Kekkosen menetelyn vaihtoehtoinen tulkinta.

Tuomisen laajaan väitöskirjaan mahtuu ristiriitaisia ideoita. Toisaalta nuorten on itsenäistyäkseen sanouduttava irti vanhempiensa ajattelutavasta, toisaalta (ks. esim. s. 142) heillä on tarve ymmärtää vanhempiaan. Vai onkohan tässä ristiriitaa?

Kiitosta Tuominen ansaitsee yksittäisistä oivalluksistaan, kuten siitä että 60-lukulaisten keskuudessa virinnyt ”amerikanvastaisuus” oli itsessään yhdysvaltalainen kulttuurivaikute.

Lähdeluettelon ja henkilöhakemiston puutteet sekä tavallista lukuisimmat latomavirheet eivät alenna teoksen käyttökelpoisuutta.

Pertti Hemäus

Tutkijat, lähteille!

RANTANEN, Terhi. *Foreign News in Imperial Russia. The Relationship between International and Russian News Agencies, 1856-1914.* Suomalainen Tiedeakatemia 1990, 183 s.

Historiallista joukkoviestinnän tutkimusta ovat Suomessa harrastaneet etupäässä historian tutkijat, mutta Terhi Rantanen on ”oikea” tiedotusoppinut. Hänen väitöskirjansa on yksi niistä harvinaisista tapauksista, joissa historiallista tiedotustutkimusta lähestytään tiedotustutkimuksesta eikä historiasta päin. Mutta onko sillä väliä?

Rantasen kirjan luettuani voin olla entistäkin vakuutuneempi vanhasta kannastani, että epä oikeastaan ole. Saman kannan ovat hiljattain ilmaisseet norjalaiset Anne Marit Myrstad ja Terje Rasmussen näin: ”Historie og medieforskning motes på to måter: både i den rene historiske medieforskningen, og som en sammenlignende studie i medieforskningen generelt. Problemfeltene er overlappende. Det eksisterer knapt noe fast skille mellom historisk medieforskning og annen medieforskning.” (Julkaisussa Myrstad & Rasmussen, red., *Historien & medicine. Norsk Medieforskerlag* 1990).

Rantasen tutkimuksessa on kolme tasoa tai kehää, jotka kaikki ovat kokonaistulkinnan kannalta tarpeellisia. Uloimpana kehänä tai pohjimmaisena tasona on uutistoimistojärjestelmä kokonaisuutena, erityisesti kolmen suuren (Havas, Reuters, Wolff) tunnettu kartelliyhteistyö. Keskimmäisenä kehänä tai tasona on Venäjä — Pietarin ja Moskovan sanomalehdet ja uutistoimistot ja niiden suhde ulkomaisiin toimistoihin. Sisimpänä kehänä tai yläpäänä tasona ovat venäläisten sanomalehtien ulkomaan uutiset, mistä ne tulivat, kuka ne välitti.

Laajamittaisen uutisvälityksen edellytyksenä oli sähkölennätin. Se tuli hyötykäyttöön 1840-luvun lopulla, ja juuri siksi kaupallisia uutistoimistoja alettiin perustaa vuodesta 1848 alkaen — poikkeuksena Havas, joka aloitti jo 1830-luvulla välittämällä toisille lehdille toisista lehdistä saksittuja uutisia. Lennätin laajensi toimistojen uutishankintaluetta ja asiakaspiiriä ja loi samalla edellytykset kansainvälisten ja kansallisten toimistojen hierarkialle.

Vanhastaan on tiedetty, että kolmella suurella kansainvälisellä toimistolla oli keskinäisiä kartellisopimuksia. Ruotsalainen Gunilla Ingmar julkaisi vuonna 1973 aiheesta väitöskirjan (*Monopol på nyheter*), mutta hänellä ei ollut käytössään niin laajaa alkuperäisaineistoa kuin Rantasella. Menemällä suoraan lähteille (tai saatuaan luvan käyttäa arkistoja) Rantanen pystyy tarkentamaan aiempien tutkijoiden kuvaa kolmen suuren sopimusjärjestelmästä ja nii-

den sopimuksista pienempien kansallisten toimistojen kanssa.

Itse asiassa kysymys ei ollutkaan kolmesta suuresta ja joukosta pieniä, vaan asia on hienojakoisempi. Varsinaiset suuret olivatkin Havas ja Reuters, sillä ne kykenivät rajamaan Wolffin reviiirin olennaisesti omiaan suppeammaksi ja lisäksi ottivat osansa sen voitoista. Kansallisiakin toimistoja oli kahta lajia: wieniläinen Korrespondenz Bureau ja yhdysvaltalainen Associated Press olivat keskikokoisia kansallisia toimistoja ja operoivat sovituiissa rajoissa oman maan ulkopuolellakin. Loput olivat ”tavallisia” kansallisia toimistoja, ja niihin kuuluivat myös Rantasen tutkimat venäläiset uutistoimistot.

Tunnetustihan Pietari ja Moskova kuuluivat Wolffin reviiiriin ja muu osa Venäjää oli kartellisopimusten kannalta neutraalia aluetta. Mielenkiintoinen tutkimuskysymys onkin mitä tämä käytännössä merkitsi, tyytyivätkö muut osaansa. Rantanen osoittaa, että eivät tyytyneet. Menemällä empirian pariin eli katsomalla lehdistä hän todistaa, että venäläisten toimistojen sopimuksiin perustuva riippuvaisuus Wolffista ei todellisuudessa johtanut siihen, että venäläisissä lehdissä olisi julkaistu pääasiassa Wolffin toimittamia tai sen reviiiriä koskevia uutisia. Rantanen tulkitsee, että pikemminkin Wolff toimi ovenavaajana myös muille kansainvälisille toimistoille, vaikka primäärimateriaalin (säikeiden) puuttuessa on vaikea sanoa missä määrin Wolffilla oli portinvartijan rooli eli missä määrin se valitsi muiden toimistojen materiaalista Venäjälle menevän osan. Venäjällä sitten lehdet julkaisivat suunnilleen kaiken mitkä niille tarjottiin.

Toinen lehtien ulkomaansähkeitä kvantifioimalla saatu päätelmä koskee neljän suuren alkuperäpaikkakunnan (Pariisi, Lontoo, Berliini, Wien) määrällisen osuuden laskua kohti tutkimuskauden loppua. Ongelmallisempaa on tulkita missä määrin muutos johtui tarjonnasta, missä määrin venäläisen toimiston pyrkimyksestä irrottautua Wolff-kytkystä.

Kansainvälisten toimistojen ja venäläisten sanomalehtien ulkomaansähkepalstojen välissä ovat vielä venäläiset uutistoimistot, jotka toimivat keisariajan Venäjän kontekstissa.

Rantanen tarjoaa tiiviin yleiskatsauksen Venäjän lehdistön kehityksestä Pietari Suuresta ensimmäiseen maailmansotaan. Sanomalehdistön kasvu alkoi 1860-luvulla, mutta kehittyneempiin Euroopan maihin verrattuna lehtien levikit olivat alhaiset. Merkillepantavaa on, että kansalaisyhteiskunnan orgaanit, puolulehdet, Venäjältä puuttuivat: vasta 1905 tuli mahdolliseksi laillinen puolulehdistö, tietyissä rajoissa. Rajat asetti itsevaltainen järjestelmä, joka piti sensuuria arvossa.

Venäläiset uutistoimistot Rantanen jakaa kolmeen

tyyppiin: yhden henkilön omistamiin yksityisiin (1866-81), laajapohjaisemmin omistettuihin, valtionkin edut huomioon ottaviin (1882-1903) ja valtiollisiin (1904-14). Valtiovallan intressissä oli uutisvirtojen valvonta, ja sensuroida ja lopulta sallimalla vain virallisen uutistoimiston kautta tulleiden tietojen painamisen hallitus pystyi manipuloimaan julkisuutta.

Koko uutistoimistojärjestelmän kannalta suhde Venäjään oli yksipuolinen. Wolff ja kumppanit toimittivat Venäjälle uutisia, mutta Venäjän järjestelmän vuoksi ne eivät saaneet sieltä vastikkeeksi samassa mielessä luotettavaa uutistavaraa kuin avoimmista yhteiskunnista; hallituksen pukinsorkka jätti jälkensä kaikkeen.

Mikä on Rantasen väitöskirjan arvo? Minusta arvoa on sekä periaatteellisella että empirisellä tasolla, jotka tasot kyllä liittyvät kiinteästi yhteen.

Kirja on hyvää historiallista tiedotustutkimusta. Uutistoimistojärjestelmän peruspiirteet ovat 1800-luvulta peräisin, ja nykyisyys ja lähimenneisyys ovat helpommin ymmärrettävissä kun tuntee myös sille pohjan luovan kaukaisemman menneisyyden.

Koko järjestelmän tasolla toimistojen hierarkia on vanhaa perua. Venäjän tasolla taas keisarinajan byrokraatit halusivat päästä yksityisistä uutistoimistoista ja valvoa uutisvirtoja, eikä riippuvuus suurista kansainvälisistä toimistoista ollut valtakunnan arvolle sopivaa. Hyväpä siitä oli bolsevikkien jatkaa neuvostovallan kaudella.

Rantasen olennaisin periaatteellinen ratkaisu on historianutkijalle tyypillinen lähteille meneminen sekä ajan ja paikan kontekstin, yleisen ja erityisen suhteen huomiointi hyvin konkreettisesti. Tutkimuksen lähdeluettelossa on arkistoja Pariisista, Moskovasta, Leningradista, Washingtonista, Lontoosta, Tukholmasta ja Helsingistä. Empiriaan nojaava historianutkija ei voi pysyä tutkijankammiossaan kotona, mutta ei liioin pärjää pelkällä arkistotyöllä. Kriittinen nojaaminen menneisyyden todellisuuden jäänteisiin kumminkin tekee tutkimuksesta luotettavan ja pitkäaikaisesti käyttökelpoisen.

Tutkimuksen rakenne ja esitystapa ovat selkeitä ja johdonmukaisia, ja tarpeellisissa paikoissa on pääasioita alleviivaavia yhteenveto- ja päätelmälukuja. Rantasella on lisäksi ollut malttia laittaa vaivannäkönsä tulokset pieneen tilaan.

Raimo Salokangas